

Preklad temporálnych a aspektuálnych nuáns francúzskeho slovesa percepcie *entendre* do slovenského jazyka pomocou prefixácie

Lucia Ráčková

Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

lucia.rackova@umb.sk

Kľúčové slová: passé composé, imparfait, slovesný vid, prefixácia, L'emploi du temps, M. Butor, M. Jurovská

Key words: passé composé, imparfait, verb aspect, prefixation, Passing time, M. Butor, M. Jurovská

Úvod

Percepcia ako taká je zaujímavým javom, ktorý skúma psychológia, filozofia a v neposlednom rade aj lingvistika. V jazykovom priestore nás tento koncept obzvlášť zaujíma v priestore slovesa. Problematika štúdie spája viacero jazykových rovín, predovšetkým slovotvornú (derivačnú) rovinu, morfológiu (prefixáciu) a gramatickú rovinu (slovesný čas – tempus, slovesný vid – aspekt). Vzhľadom na šírku problematiky a nemožnosť jej spracovania v rozsahu tejto štúdie výskumnú pozornosť zužujeme na sloveso percepcie *entendre* – *počuť*. Skúmame ho v translátologickej perspektíve pracujúc s umeleckým textom. Výber literárneho diela, antirománu *L'emploi du temps* (1956/1995) od Michela Butora, súvisí s literárnym žánrom denníka, vďaka ktorému sa v tomto type románu nachádza vysoká koncentrácia slovies percepcie. F. Marsac slovesami percepcie označuje nasledujúce francúzske verbá: *apercevoir*, *entendre*, *écouter*, *sentir* a *voir*¹ (2012, s. 85–97). N. Janočková (2014, s. 103–104) skupinu slovies zmyslového vnímania (zrkové, sluchové, chuťové, čuchové a hmatové), kde sloveso *entendre* – *počuť* nepochybne patrí, nazýva slovesami *sentiendi*, resp. senzitivami v najširšom zmysle slova. Definuje ich ako lexikálne jednotky s významami odvodenými od latinského slovesa *sentio*.

V procese prekladu z minulých časov *imparfait* a *passé composé*, ktoré sú početné vzhľadom na povahu predmetného románu, sa ich sémantické odtienky premietajú do slovenského jazyka prostredníctvom aspektuálnych modifikácií vyjadrených prefixáciou. Sloveso *entendre* považujeme za vhodný príklad na analýzu, keďže už vo svojom prvom slovenskom ekvivalente *počuť* obsahuje prefix *po-*. Za prefigované slovesá považujeme všetky slovesá, pri ktorých je možné odobrať prefix a dostať pritom plnohodnotné bezprefixálne sloveso. Sloveso *počuť* je prefixálne, jeho odvodzovacím základom je bezprefixálne sloveso *čuť* s knižným príznakom, pričom *čuť* má dva významy: 1. počuť, 2. uvedomovať si, cítiť (Kačala – Pisarciková – Považaj, 2003, s. 102–103). Medzi neprefigované slovesá zaradujeme, v tomto chápaní, z ekvivalentov skúmaného slovesa napr. *doliehať*.

E. Porubská a V. Gründlerová (2002, s. 306–307) uvádzajú nasledujúce ekvivalenty slovesa *entendre* v uvedenom poradí: 1. počúvať, počuť; 2. vypočuť, vypočúvať; 3. chápať, rozumieť, vyznať sa; 4. mať na mysli, myslieť, mieniť; 5. chcieť, očakávať. Pre zvratný pendant *s'entendre* uvádzajú významy: 1. rozumieť si, zhodnúť sa (s kým); 2. vyznať sa v čom, rozumieť sa do čoho, čomu (*s'y entendre*); 3. dohodnúť, dohovoriť sa. Je možné konštatovať, že sloveso *entendre* má aj iné ako percepčné významy. Práve nuansy vnímania sa však vyjadrujú prefixálnymi ekvivalentmi, a preto sa ďalej sústredíme práve na ne. Predpokladáme, že prefixy v slovenských slovesách percepcie vzhľadom na ich previazanosť s lexikálno-

¹ Zbadať, počuť, počúvať, cítiť a vidieť (preklad autorky).

gramatickou kategóriou aspektu predstavujú početnú časť prekladateľských riešení. „Bližší pohľad ukazuje, že vo francúzštine „vid“ závisí často aj od nasledujúceho vetného člena. Konkrétne tranzitívnosť, prítomnosť priameho predmetu, posúva dej k dokonavosti, ale bez toho, že by tento posun dosahoval kvalitu gramatickej kategórie, ako si často všimame v preklade“ (Štúr – Kopecký, 2018, s. 488). Sklon k dokonavosti a jej vyjadreniu prefixáciou v cieľovom jazyku sa zakladá aj na samotnej štruktúre slovesa perцепcie *entendre*, a to na väzbe s priamym predmetom.

Dalej si myslíme, že pri preklade z francúzskeho času *passé composé*, keďže práve tento čas vyjadruje ukončenosť, a teda ohraničenosť slovesného deja a spája sa s dokonavosťou, sú vhodné slovenské prefixálne ekvivalenty. Predpokladáme, že na výber vhodného slovenského prefixu bude vplývať použitý čas vo východiskovom jazyku (francúzštine) a slovesný vid v cieľovom jazyku (slovenčine). Prefixálne prekladateľské riešenia nie sú len nositeľkami gramatického, ale aj lexikálneho významu.

V koncepciách francúzskej gramatiky hlavnú úlohu zohrávajú vlastnosti sloves ako pribehovosť či fázovosť. V súvislosti s rozdielnosťami a časovou ohraničenosťou slovesných dejov sa používajú termíny *verbes itératifs/uniques* alebo *globaux*, *verbes inchoatifs/non-inchoatifs*, *verbes ponctuels/duratifs*, *verbes conclusifs* alebo *résultatifs/non-conclusifs*, *verbes de processus/verbes d'état* (Fuchs – Léonard, 1979; Gosselin – Mathet – Enjalbert et al., 2013; Riegel – Pellat – Rioul, 2001; Wilmet, 2010 a iní). Z kontrastívneho francúzsko-slovenského pohľadu tieto javy prezentujú, okrem iných, práce V. Křečkovej (2008), D. Veselej (2011), K. Chovancovej (2014) a K. Chovancovej a V. Křečkovej (2017).

Protiklad dokonavosť – nedokonavosť v slovenčine je lexikálno-gramatickou kategóriou (napr. Jarošová, 2013; Walková, 2014). Vid tak nie je len gramatickou kategóriou, ale je pevne spätý s významom jednotlivých sloves, ktoré pomocou predpôn modifikuje. Problematika lexikálneho významu prefixov v slovotvornom postupe prefixácie sloves je vnútorne spätá so spôsobom slovesného deja – *Aktionsartom* (napr. Bach, 1981; Begioni, 2012; Moser, 2014; Tobin, 1991), sémantickou kategóriou a vlastnosťami slovesa súvisiacimi s vymedzením slovesa a jeho ohraničením v porovnaní s inými slovesami. V slovenčine sa rozlišuje vid (aspekt) a spôsob slovesného deja (*Aktionsart* alebo *Actio verbi*, Sokolová, 2009; Sekaninová, 1980). Vo francúzštine ako románskom jazyku, pre ktorý slovesný vid nie je špecifickou gramatickou kategóriou, sa vzhľadom na ich komplexnosť a terminologickú nejednotnosť často pojmy slovesný vid a *Aktionsart* zamieňajú (Honová, 2008, s. 5). Zreteľne tieto pojmy rozlišujú M. Riegel, J.-C. Pellat a R. Rioul (2009, s. 519), ktorí hovoria o gramatickom aspekte (*aspect grammatical*) týkajúcom sa slovesných časov a lexikálnom aspekte (*aspect lexical, modalité d'action*), ktorý sa spája s lexikálnym významom sloves.

Kladíme si otázku, akú povahu má samotný prefix *po-*. Ide len o čisto vidovú predponu alebo v sebe nesie aj lexikálny význam? Cieľom štúdie je na základe prezentácie prekladateľských riešení renomovanej prekladateľky Michaely Jurovskej zistiť, ako si v procese prekladu z francúzštiny do slovenčiny správne zvolíť prefix *po-* a *za-*, ktoré dominujú v prípade vybraného slovesa.

1 Výskumný materiál a metódy skúmania

Vzhľadom na rozsah predkladaného článku nie je možné priniesť vyčerpávajúci pohľad na problematiku významu prefixov vyskytujúcich sa pri preklade francúzskeho slovesa *entendre* do slovenčiny. Jeho cieľom je metódami komparácie a analýzy ukázať, ako sa tento jav realizoval v priestore slovenskej verzie umeleckého literárneho textu *Bludisko času* (*L'Emploi du temps*) od M. Butora, ktorú preložila M. Jurovská (1972). Svoju výskumnú pozornosť koncentrujeme primárne na tvary zloženého minulého času (*passé composé*) a

imperfekta (*imparfait*) slovesa percepcie *entendre*,² nielen z dôvodu frekvencie samotných minulých dejov vo vybranej vzorke, ale aj preto, že vo francúzštine sú rozdielnosti v priebehovosti, a teda fázovosti slovesného deja viditeľné práve na protiklade týchto minulých časov. Čiastočne sa venujeme aj predminulému času (*plus-que-parfait*).

Fázovosť deja je v rámci koncepcie slovesného vidu len užším javom. V slovenských ekvivalentoch verba percepcie *entendre* sa práve pri prekladoch z vyššie uvedených časov³ najviac prejavuje lexikálno-gramatická kategória opozície perfektívnosť – imperfektívnosť. Problém pri preklade francúzskeho slovesa *entendre* do slovenčiny spočíva v tom, že jeho základný ekvivalent *počuť* je bisaspektuálny (obojvidový), a tak môže vyjadrovať prebiehajúce i v čase ukončené deje.

Jedným z prostriedkov vyjadrenia vidu na úrovni gramatickej kategórie je prefixácia (Štúr – Kopecký, 2018, s. 484). V slovenčine však na rozdiel od románskych jazykov „príznač dokonavosti a nedokonavosti na úrovni gramatickej kategórie platí pre všetky slovesné tvary, vrátane neosobných“ (Štúr – Kopecký, 2018, s. 486). Vo francúzštine, naopak, na základe samotných neosobných tvarov, ako napríklad infinitívov či participií, nedokážeme zistiť, či ide o dokonavé alebo nedokonavé deje. Preto sme výskumnú vzorku, ako uvidíme ďalej, zúžili len na osobné tvary slovesa percepcie *entendre* a ich prefigované ekvivalenty v slovenčine.

Na základe identifikácie výpovedí literárneho diskurzu, kde sa nachádza konjugované sloveso *entendre* vo francúzskom origináli, a následnej identifikácii prekladateľských riešení predmetného slovesa percepcie, kvantifikujeme slovenské neprefixálne a prefixálne ekvivalenty a následne analyzujeme prefixy z gramatického aj sémantického hľadiska.

2 Analýza a zistenia

Ako východisko k samotnému slovenskému prefixálnemu slovesu percepcie nám slúžilo francúzske sloveso percepcie *entendre* v minulom čase. Z tohto dôvodu bázou pre výskum bola opozícia medzi *passé composé* a *imparfait*. V nadväznosti na P. J. Hoppera (1979), W. Reida (1976), H. Weinricha (1964/1973) definuje M. Labelle (1987) *passé composé* ako „temps de développement de l’action“⁴ a *imparfait* ako „temps d’orientation“⁵ (Labelle, 1987). Napr. Vet (1980) referenčný bod (*point de référence*) *imparfait* situuje pred moment prehovoru, zatiaľ čo referenčný bod *passé composé* stotožňuje s momentom prehovoru. Tieto charakteristické črty slovesných časov by mal prekladateľ dobre poznať, aby dokázal z francúzštiny adekvátne preložiť jemné sémantické odtienky predmetného slovesa auditívneho vnímania.

Vo vybranom románe sme detegovali 59 výskytov slovesa percepcie *entendre*. Len dva (3 %) slovenské ekvivalenty hodnotíme ako neprefixálne, keďže pri nich nie je možné vytvoriť plnohodnotné bezprefixálne slovesá inak ako čisto prefixálne slovesá – *doliehať* (prefixálno-transflexné imperfektívum utvorené od *dol’ahnúť*), *ozvať sa* (prefixálno-reflexívne sloveso utvorené od knižného základu *zvať*) a v jednom výskyte (2 %) ide o iný preklad skúmaného slovesa.⁶ Vo zvyšných 56 (95 %) výpovediach sme identifikovali tieto prekladateľské riešenia: prefixálne *počuť* (26 výskytov), *začuť* (24 výskytov), *vypočuť* (3 výskyt), *zaznieť* (1 výskyt), *udať* (1 výskyt) a prefixálno-sufixálne sloveso *počuvať* (1 výskyt). Ako môžeme vidieť,

² V monografii *Prefixálne slovesá percepcie ako výsledok prekladu* (Ráčková, 2023) sa tejto problematike venujeme aj pri francúzskych slovesách percepcie *apercevoir* – *zbadáť*, *voir* – *vidieť* a *sentir* – *cítiť*.

³ Vo všeobecnosti *passé composé* sa prekladá dokonavým vidom podobne ako *passé simple* v dávnych dejoch a *imparfait* sa prekladá nedokonavým vidom. Používanie *imparfait* je však oveľa komplexnejšie, pretože ide o čas vyjadrujúci najrôznejšie druhy opisov či pozadie deja (tzv. *arrière-plan*).

⁴ Čas rozvíjania deja (*preklad autorky*).

⁵ Čas orientácie (*preklad autorky*).

⁶ *Me faire entendre* – *povedať vám*.

najfrekvencovanejší je prefix *po-* (27 výskytov⁷ – 48 %⁸), ďalej *za-* (25 výskytov – 45 %), potom *vy-* (3 výskyty – 5 %) a *u-* (1 výskyt – 2 %).

V ďalšej etape výskumu sme sa pozreli na to, v akom pomere sa tieto prefixálne ekvivalenty vyskytovali pri prekladateľských riešeniach francúzskej lexémy v *passé composé*, keďže vo všeobecnosti práve tento čas sa používa na vyjadrenie ohraničenosti slovesného deja. Je dôležité poznamenať, že výskumnú pozornosť sme zamerali na určité slovesné tvary a nie na neurčité slovesné tvary typu participium či infinitív, keďže v týchto francúzskych neurčitých slovesných tvaroch sa (na rozdiel od slovenčiny) neprejavujú vlastnosti aspektu.

Z tohto dôvodu sme výskumnú vzorku zúžili na výpovede v minulých určitých tvaroch (*imparfait* – 13 výskytov, *passé composé* – 17 výskytov, *plus-que-parfait* – 1 výskyt), ktoré tvorili prevažnú časť výskumnej vzorky (58 %). V ostatných prípadoch išlo o prítomný čas a neurčité slovesné tvary. Vzhľadom na denníkovú povahu románu je použitie týchto gramatických časov logické.

Nasledujúcim krokom bolo upriamanie pozornosti na vlastnosti prefixov *po-* a *za-*,⁹ ktoré sa nachádzali v užšie špecifikovanej výskumnej vzorke. Zaujímala nás predovšetkým opozícia medzi čisto vidovou a lexikálnou funkciou prefixu. Pri prekladateľských riešeniach z *passé composé* a z *imparfait* prekladateľka nevyužívala slovenský ekvivalent *vypočuť*. Z tohto dôvodu sa prefixu *vy-*¹⁰ nebudeme bližšie venovať.

Kým prefix *po-* v obojvidovom slovese *počuť* nie je používateľmi jazyka vždy pociťovaný ako znak dokonavého vidu, tento aspektuálny význam je výraznejší pri prefixe *za*. Nie je však reč len o synsémantickom, a teda čisto vidovom prefixe, ako by sa mohlo zdať na prvý pohľad. Keďže je možné z nedokonavého slovesa *počúvať* vytvoriť prefixálno-reflexívne sloveso *započúvať sa*, nejde len o gramatickú predponu, ale naopak o autosémantický prefix, ktorý nesie konkrétny lexikálny význam.¹¹ „Časový význam „začať dej a hneď prestať“ sa vyjadruje predponou *za-* v slovesách ako *zakričať*, *zapýtať*, *zarehtať*, *zaryčať*, *zasipieť*, *zaskvieť sa*, *zanôtiť si*, *zakrútiť*, *zatrístobohovať* (Taj.), *zavariť*. Len začiatok deja sa vyjadruje v slovesách ako *zapáliť*, *zaňuchať*, *zaspať*“ (Horecký, 1971, s. 225). Z dokonavosti deja v tvaroch slovesa *započuť* vyplýva časový význam, a teda *započuť* vyjadruje isté vymedzené kvantum deja: „začať dej a hneď prestať“, príp. „krátke trvanie deja“. Sloveso percepcie *započuť*, vytvorené dvoma prepozičnými prefixmi, sme vo výskumnej vzorke neidentifikovali. Podobný sémantický význam však nesie sloveso *začuť* (Kačala – Pisarčíková – Považaj, 2003), čo potvrdzujú nasledujúce príklady z románu (1, 2). Vo východiskovom francúzskom jazyku sa sloveso percepcie *entendre* nachádza v *passé composé*, čo potvrdzuje, že ide o ukončené časovo ohraničené deje.

- (1) (...) **j'ai entendu** ces huit noms que je n'ai commencé à retenir que plusieurs jours plus tard (...) (s. 21).
 (...) **začul som** osem mien, ktoré sa mi podarilo zapamätať si až po niekoľkých dňoch (...) (s. 19).¹²
- (2) **J'ai entendu** la grande grille grincer, comme James la refermait derrière moi (...) (s. 65).
Začul som zaškrípať mrežovanú bránu, ktorú za mnou zatváral James (...) (s. 56).

⁷ *Počuť* (26 výskytov) i *počúvať* (1 výskyt).

⁸ Tieto percentuálne vyjadrenia označujú percentuálny podiel v rámci skupiny prefigovaných ekvivalentov, nie v rámci celkového počtu ekvivalentov slovesa.

⁹ Ide o domáce prefixy prepozičného pôvodu (Ološtiak – Vojtek – Rešovská et al., 2021, s. 116).

¹⁰ Vo východiskovom francúzskom texte, ktorý bol preložený predponou *vy-*, sa nachádzal neurčitý slovesný tvar infinitív, prípadne minulý infinitív.

¹¹ „Iba výnimočne niektoré predpony môžu mať význam natoľko oslabený, že sa uplatňuje zreteľne iba ich gramatická úloha tvoriť dokonavé sloveso, napr. *starnúť* – *zostarnúť*, *robiť* – *urobiť*. Takéto významové predpony sa nazývajú čisto vidové. Praktickým dôkazom ich čisto gramatickej funkcie je nemožnosť tvoriť nedokonavé slovesá od príslušných predponových slovies, napr. *urobiť* – „*urábať*“, *ušiť* – „*ušívať*““ (Oravec, 1980, s. 85).

¹² Čísla strán zodpovedajú francúzskej a slovenskej verzii predmetného románu *L'Emploi du temps* (1995)/*Bludisko času* (1972) od M. Butora/prel. M. Jurovskou.

Vo výskumnej vzorke sme detegovali aj slovenský ekvivalent francúzskeho slovesa *entendre* – *zaznieť*. Ide o dokonavý pendant slovesa *znieť*, od ktorého je tiež možné vytvoriť sekundárne imperfektívum *zaznievať*. Prefix *za-* je nositeľom lexikálno-sémantického významu, keďže vyjadruje začiatok, resp. krátke trvanie deja, ale aj jednorazovosť a ukončenosť deja. Môžeme to pozorovať v nasledujúcom prehovore Jacquesa Revela, hlavnej postavy románu:

- (3) (...) **j'ai entendu** pour la première fois dans ma tête ce début que je connais par coeur maintenant: „The old Cathedral of Bleston is famous for its big stained glass window, called the Window of the Murderer“, ce début ou plutôt la traduction française que je lui superposait automatiquement: „L' Ancienne Cathédrale de Bleston est célèbre par son grand vitrail, dit le Vitrail du Meurtrier...“ (s. 72).
 (...) a v hlave mi prvý raz **zaznel** onen začiatok, ktorý už poznám naspamäť: „The old Cathedral of Bleston is famous for its big stained glass window, called the Window of the Murderer“, tento začiatok, či skôr francúzsky preklad, s ktorým sa mi automaticky prekrýva; „Stará katedrála v Blestone je povestná veľkým oknom z rôznofarebných skiel, zvaným Vrahovo okno...“ (s. 61).

„Predponou *po-* sa často vyjadruje dej, ktorý sa stal úplným“ (Horecký, 1971, s. 233). „Začiatok deja sa označuje v slovesách ako *pobadať*, *pocítiť*, *počuť*, *požiadať*, *pomyslieť*“ (Horecký, 1971, s. 234). Dej, ktorý pretrvával a z kontextu výpovede nie je známe jeho ukončenie, podobne ako pri predchádzajúcom príklade s ekvivalentom *zaznieť*, ukazujú nasledujúce príklady z Butorovho románu. Sú situované vo východiskovom texte v *imparfait*, ktoré plní funkciu opisu:¹³

- (4) La pluie, **nous l'entendions** gratter de tous ses ongles mousses sur cette grande paroi de verre sans un signe (s. 96).
 Dážď, **počuli sme** ho škrabkať tupými nechtami po tejto veľkej sklenej stene bez jediného znaku (s. 81).
- (5) (...), tandis que **j'entendais** bruire, derrière les vitres obscures, les sommeils de tes habitants (...)
 (s. 377).
 (...), a ja **som** pritom za tmavými obločnými tabuľami **počul** odfukovať zo spánku tvojich obyvateľov
 (...) (s. 308).

Keď sme sa bližšie pozreli na prefixy *po-* a *za-* v prekladateľských riešeniach slovesa *entendre*, zistili sme, že je možné pozorovať tendenciu a všeobecne konštatovať, že prekladateľka M. Jurovská pri prekladoch z *imparfait* používala prefigované verbum percepcie *počuť* (4, 5), zatiaľ čo pri prekladoch z *passé composé* sloveso *začuť* (1, 2) a *zaznieť* (3). V priestore výskytov slovesa percepcie v Butorovom románe sme ho kvantifikovali nasledujúcim spôsobom: 93 % výskytov ekvivalentu *počuť* sa vo východiskovom texte nachádzalo v *imparfait*. Zvyšných 7 % sme detegovali v *passé composé*, konkrétne v takomto kontexte (6):

- (6) **Avez-vous entendu** parler d'un restaurant par ici ? (s. 41).
Počuli ste hádam, že tu nejaká je? (s. 36).

Použitie *imparfait* sme detegovali aj vo výpovedi, v ktorej prekladateľka použila nedokonavý ekvivalent (*ne*)*počúvať* (7), čo zodpovedá vlastnosti nedokonavosti, ktorú imperfektum v sebe nesie:

- (7) (...) criant vers elle qui **ne m'entendait plus**, (...) (s. 341).
 (...) volal na ňu, no ona ma už **nepočúvala**, (...) (s. 278).

¹³ *Imparfait de décor, de commentaire, d'explication* (Riegel – Pellat – Rioul, 2001, s. 306).

Čo sa týka slovesa percepcie *začúť*, až 94 % výskytov tohto prekladateľského ekvivalentu bolo v *passé composé* a zvyšných 6 % v *plus-que-parfait* (8). Zistenie len potvrdzuje vlastnosť dokonavosti, ukončenosti, ktorú v sebe *plus-que-parfait* ako opozícia k *imparfait* obsahuje. Tento čas vyjadruje *le passé du passé*, plní funkciu *l'accompli de l'imparfait*. V nasledujúcej autorovej výpovedi (8) vyjadruje neuskutočnený, len možný dej z minulosti a túto významovú nuansu prekladateľka premietla do cieľového textu použitím minulého kondicionálu (*akoby som bol začul*):¹⁴

- (8) Alors j'ai eu l'impression qu'une trappe venait de se fermer, et j'ai sursauté, comme si j'en avais **entendu** le bruit (s. 43).
A tu som mal pocit, že mi za chrbtom práve zaklapla pasca, a strhol som sa, akoby **som to bol začul** (s. 37).

3 Diskusia

Temporálne nuansy francúzskych slovies sa do slovenčiny premietajú prostredníctvom prefixov *po-* a *za-*, pomocou ktorých slovenské prefixálne slovesá vyjadrujú rozličné spôsoby slovesného deja (SSD). Ako vidíme z výsledkov analýzy, predpona *za-* nesie význam začiatku a následného ukončenia deja, resp. krátke trvanie deja. Predpona *za-* mení sloveso za istých okolností na rezultatívne, zatiaľ čo prefix *po-* na distributívne (Walková, 2014, s. 126). N. Janočková na základe zistení zo svojej diplomovej práce *Slovotvorné a sémantické súvislosti slovesného deja* (2001) uvádza: „Prítomnosť rezultatívneho, resp. limitatívneho SSD takmer pri každom predponovom perfektíve hovorí v prospech častejšej ohraničenosti deja na konci“ (Janočková, 2004, s. 74). V prípade slovesa *počúť* a jeho prefixu *po-* v kontexte našej analýzy však nejde o distributívne sloveso, ktoré sa spája s významom „zasiahnúť dejom všetkých alebo všetko jedno po druhom“ a viaže sa minimálne so subjektom alebo objektom v pluráli, napr. *Chlapci popreskakovali plot* (Janočková, 2004, s. 81), ale o semelfaktívny spôsob slovesného deja, t. j. „jednorazovosť deja,“ ktorá býva formálne vyjadrená sufixálne (*kopnúť*) alebo je sémanticky implicitná (*odlúpiť*, *streliť*) (Janočková, 2004, s. 75). „Teda vid sa spojil s lexikálnym odvodzovaním významových odtieňov a výsledkom toho je v slovanských jazykoch systém slovesných odvodenín jedného pôvodného koreňa tam, kde je v románskych jazykoch voľne prepojený systém prevažne nepríbuzných slovies s rôznorodým, často veľmi ďalekým sémantickým prepojením a fázovým vzťahom“ (Štúr – Kopecký, 2018, s. 483).

Podľa Š. Peciaru majú obidve predpony, *po-* aj *za-* obmedzovací, delimitatívny význam (Peciar, 1963, s. 65). Znamená to, že dej je ohraničený a časovo uzavretý (Peciar, 1963, s. 77). To však v kontexte prekladateľských ekvivalentov slovesa percepcie *entendre* platí len pri predpone *za-*, ktorá nesie gramatický význam dokonavosti. Sloveso *počúť* je vzhľadom na vlastnosť obojvidovosti – „nedok. i dok.“ (Kačala – Pisarčíková – Považaj, 2003, s. 490) špecifické a náročné na klasifikáciu. Navyše, netvorí vidovú dvojicu so slovesom *počúvať*.

V slovenčine vďaka slovotvorným prostriedkom prefixácie, sufixácie, prípadne ich kombinácie (napr. *kašľať* – *pokašliavať*) bežne nachádzame rozličné deriváty zo základového slovesa. M. Jurovská vo svojich prekladateľských riešeniach nie vždy využíva také ekvivalenty slovesa percepcie *entendre*, ktoré môžeme nájsť v dostupných slovníkoch, ale využíva i postup modulácie (príčinu nahrádza dôsledkom). Používa tak iné slovesá, napr. *zaznieť*, *povedať*.

Slovesná prefixácia (ako jeden z vidotvorných prostriedkov) je úzko prepojená so slovesným vidom. „Pri gramatickej kategórii času a lexikálno-gramatickej kategórii aspektu ide totiž nielen o vzťah dvoch finitných slovesných tvarov, ale aj o dosah tohto vzťahu na rozsah verbálnej paradigmy“ (Sokolová – Žigo, 2014, s. 27). Jazyky, ktoré nemajú vid, majú zložitejšiu sústavu časov (Kuryłowicz, 1953). Z tohto dôvodu, keďže paradigma časov je v slovenčine

¹⁴ *Irréel du passé*.

jednoduchšia, nie je pre slovenského prekladateľa náročné premietnuť kategóriu času z francúzskeho východiskového jazyka do slovenského cieľového jazyka, keďže paradigma časov je v slovenčine jednoduchšia. Neuralgické miesta prekladu však spočívajú v jemných sémantických odtienkoch, kde sa prekladateľ musí vyrovnáť s temporálnymi a aspektuálnymi nuansami vnútorne spätými s tým, čo sa v slovanských jazykoch nazýva slovesným vidom a spôsobom slovesného deja.

Záver

Sloveso percie *entendre* poskytuje slovenskému prekladateľovi niekoľko prekladateľských riešení. Je to okrem samotného významu slovesa aj vďaka jeho pragmalingvistickým vlastnostiam realizujúcim sa v konkrétnom texte a kontexte. Práve kontext a kotext slovesa, ako aj realizácia slovesa v čase a spôsobe slovesného deja udáva prekladateľovi smer pri výbere adekvátneho ekvivalentu. Nie je to len tradičným používaním synonymických slovníkov, ale aj vhodným výberom slovotvorných prostriedkov (prefixácie), vďaka ktorým preklad francúzskeho slovesa *entendre* z pera M. Jurovskej prispel k neopakovateľnému čitateľskému zážitku zápiskov Jacquesa Revela. Dovoľme si poznamenať, že prefixácia pri preklade pomáha vyhnúť sa doslovným kostrbatým konštrukciám, ku ktorým sa nielen začínajúci prekladatelia často uchýľujú. Nevhodné premietanie francúzskych konštrukcií je na miestach, kde sa pred slovesom (percepcie) nachádza fázové sloveso *commencer* alebo pomocné sloveso *faire* a iné. Napr. *je commence à apercevoir* (s. 254) preložia povedzme ako *začínam badať/vidieť*, pričom M. Jurovská zvolila jednoduché vhodné prefigované riešenie *dovidím* (s. 207–208). Vzhľadom na denníkovú formu románu, sme sa pri analýze zamerali na osobné tvary slovies v minulých časoch. Zistili sme, že pri slovenských prefigovaných ekvivalentoch francúzskeho slovesa percie *entendre* bolo v origináli 55 % osobných tvarov v *passé composé*, 42 % v *imparfait* a 3 % v *plus-que-parfait*. Tvar *plus-que-parfait* nesie podobné sémantické nuansy ako *passé composé*. Predpoklad, že väčšina komunikátov vo východiskovom texte bude v *passé composé*, sa naplnil. Avšak vysokú frekvenciu výpovedí v *imparfait* (len o 13 % menej) si vysvetľujeme obojvidovosťou najčastejšieho ekvivalentu *počuť*. Dodáme, že až 93 % výskytov ekvivalentu *počuť* sa vo východiskovom texte nachádzalo v *imparfait*. V tomto prípade komunikáty často vyjadrovali sémantický aspekt nedokonavosti deja: „(...) le procès (...) est perçu „de l'intérieur“ dans son écoulement, dans la continuité de son déroulement, sans terme final marqué“ (Riegel – Pellat – Rioul, 2001, s. 306) (príklady č. 4, 5, 7).¹⁵

Častota výskytu prefigovaných jednotiek vyplýva aj zo samotnej štruktúry slovesa. M. Štúr a P. Kopecký na základe svojich praktických pozorovaní konštatujú, že tranzitívnosť a prítomnosť priameho predmetu posúva slovesné prekladateľské ekvivalenty smerom k dokonavosti (2018, s. 488). Francúzske verbum auditívnej percie *entendre*, tranzitívne sloveso, ktoré viaže priamy predmet, najčastejšie ďalšie sloveso alebo podstatné meno, je toho dôkazom.

V 93 % výpovedí sme identifikovali prefigované prekladateľské riešenia, a to: *počuť*, *začuť*, *vypočuť*, *počuvať*,¹⁶ *zaznieť*. Ako môžeme vidieť, najfrekvencovanejší je prefix *po-* (49 %), ďalej *za-* (45 %), nakoniec *vy-* (6 %). Konštatujeme, že obidva najčastejšie prefixy *po-* a *za-* označujú časové hľadisko priebehu deja. Predpona *za-* určovala začiatok deja alebo začiatok a koniec deja, resp. krátke trvanie deja. Predpona *po-* určovala a priori začiatok deja a v porovnaní s prefixom *za-* menej často odkazovala na ukončenosť deja. Nemajú tak len čisto gramatickú funkciu, ale nesú v sebe aj významové nuansy.

¹⁵ „(...) plynutie času (...) vnímame „zvnútra“ vo svojom priebehu, v kontinuite svojho vývoja, bez zreteľného vymedzenia konca“ (preklad autorky).

¹⁶ Prefixálno-sufixálne prekladateľské riešenie.

Š. Peciar et al. vo svojej štúdií (1965) v nadväznosti na A. V. Isačenko (1960) uvádza, že obidve skúmané predpony *po-* aj *za-* majú obmedzovací, inými slovami delimitatívny význam. Vzhľadom na ich podobné sémantické vlastnosti tak môže prekladateľ do slovenského jazyka, zvlášť začínajúci, váhať s výberom adekvátnej predpony. Veríme, že naše zistenie, že renomovaná prekladateľka M. Jurovská takmer výlučne prekladala sloveso perciepcie *entendre* v *imparfait* predponou *po-* a, naopak, v *passé composé* pomocou predpony *za-*, bude aspoň trochu nápomocné pri dobrodružnej ceste prekladom nielen umeleckej literatúry. Preklad slovesa *entendre* v daných francúzskych časoch by si však žiadalo porovnať s inými literárnymi prekladmi tej istej prekladateľky, prípadne s umeleckou prekladovou tvorbou iných prekladateľov. Bolo by tiež zaujímavé porovnať preklady slovesa *entendre* v *imparfait* a *passé composé* s inými slovesami (perciepcie) a uviesť, či ide len o tendenciu, záležitosť jedného prekladu a prekladateľky alebo môžeme hovoriť o pravidle.

Literatúra:

- BACH, E. (1981): On time, tense, and aspect: an essay in English metaphysics. In: P. Cole (ed.): *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press, s. 63–81.
- BEGIONI, L. (2012): *Aktionsart et aspect verbal en français et en italien*. In: *L'aspect dans les langues naturelles : approche comparative*. Rennes: PUR, collection „Rivages linguistiques“, s. 9–37.
- BUTOR, M. (1972): *Bludisko času*. Prekl. M. Jurovská. Bratislava: Smena.
- BUTOR, M. (1956, 1995): *L'emploi du Temps*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- FUCHS, C. – LÉONARD, A.-M. (1979): *Vers une théorie des aspects. Les systèmes du français et de l'anglais*. Paris: Mouton.
- GOSELIN, L. – MATHET, Y. – ENJALBERT, P. et al. (2013): *Aspects de l'itération. L'expression de la répétition en français: analyse linguistique et formalisation*. Berne: Peter Lang.
- HONOVÁ, Z. (2008): L'aspect verbal français en tant que problème de terminologie. In: *XLinguae*, 1/2, s. 5–8.
- HOPPER, P. J. (1979): Aspect and foregrounding in discourse. In: *Syntax and Semantics*, 12, Discourse and Syntax. New York: Academic Press.
- HORECKÝ, J. (1971): *Slovenská lexikológia 1. Tvorenie slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M., eds. (2003): *Krátky slovník slovenského jazyka*. Štvrté doplnené a upravené vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- CHOVANCOVÁ, K. (2014): Terminológia jazykovedy a osvojovanie si cudzieho jazyka. In: A. Ďuricová (ed.): *Od textu k prekladu 9*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, s. 62–71.
- CHOVANCOVÁ, K. – KŘEČKOVÁ, V. (2017): Quel métalangage pour la linguistique comparée? In: C. Martinot, D. Ghoul (eds.): *Universalité et grammaire : paradoxe insoluble ou solution matricielle?* Paris: Cellule de recherche en linguistique, s. 193–204.
- ISAČENKO, A. V. (1960): *Grammaticeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfologija*. Časť vtoraja. Bratislava: Izdatel'stvo Slovackej akademiji nauk.
- JANOČKOVÁ, N. (2001): *Slovotvorné a sémantické súvislosti slovesného vidu v slovenčine*. Diplomová práca. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- JANOČKOVÁ, N. (2004): Slovotvorné a sémantické súvislosti slovesného vidu v slovenčine (k štatútu slovesného vidu v slovenčine). In: *Slovenská reč*, 69/2, s. 65–84.
- JANOČKOVÁ, N. (2014): *Sloveso a zmysly – slovotvorba a vidotvorba*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- JAROŠOVÁ, A. (2013): Vidová opozícia a vidová korelácia v slovenčine. In: *Jazykovedný časopis*, 64/1, s. 5–47.
- KŘEČKOVÁ, V. (2008): L'expression linguistique de l'aspect en slovaque et en français In: *Philologia XVIII*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- KURYŁOWICZ, J. (1953): Aspect et temps dans l'histoire d'upersan. In: *Rocznik orientalistyczny*, 40/16, s. 531–542.

- LABELLE, M. (1987): L'Utilisation des temps du passé dans les narrations françaises: Le Passé Composé, L'Imparfait et Le Présent Historique. In: *Revue Romane*, 22/1, s. 3–29
- MARSAC, F. (2012): La fragmentation actancielle: vers une analyse „interfacielle“ des infinitives de perception directe. In: *Studia Romanica Posnaniensia*, 39/4, s. 85–97.
- MOSER, A. (2014): From Aktionsart to aspect: Grammaticalization and subjectification in Greek. In: *Acta Linguistica Hafniensia: International Journal of Linguistics*, 46/1, s. 64–84, DOI: 10.1080/03740463.2014.955965.
- OLOŠTIAK, M. – VOJTEK, D. – REŠOVSKÁ, S. et al. (2021): *Kapitoly zo slovotvornej adaptácie prevzatých slov v slovenčine*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- ORAVEC, J. (1980): *Morfológia spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- PECIAR, Š. (1963): Obmedzovací význam predpony po- v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 28/2, s. 65–77.
- PECIAR, Š. et al. (1965): *Slovník slovenského jazyka. V. diel. V – Ž*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- PORUBSKÁ, E. – GRÜNDLEROVÁ, V. (2002): *Francúzsko-slovenský slovník. Dictionnaire français-slovaque*. Bratislava: Ikar.
- RÁČKOVÁ, L. (2023): *Prefixálne slovesá percepcie ako výsledok prekladu*. Banská Bystrica: Belianum.
- REID, W. (1976): The quantitative validation of a grammatical hypothesis: the Passé Simple and the Imparfait. In: J. A. Kegl et al. (eds.): *Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the North East Linguistic Society*. Cambridge, Massachusetts: North East Linguistic Society, s. 315–333.
- RIEGEL, M. – PELLAT, J.-C. – RIOUL, R. (2001, 2009). *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses universitaires de France.
- SEKANINOVÁ, E. (1980): *Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SOKOLOVÁ, M. (2009): Sémantika slovesa a aspektové formy. In: M. Ivanová (ed.): *Aspektuálnosť a modálnosť v slovenčine*: Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 22–37.
- SOKOLOVÁ, M. – ŽIGO, P. (2014): *Verbálne kategórie aspekt a tempus v slovenčine*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- ŠTÚR, M. – KOPECKÝ, P. (2018): Pôvod a funkcia slovesného vidu v češtine, slovenčine a románskych jazykoch. In: *XLinguae*, 2/11, s. 483–498. DOI: <https://doi.org/10.18355/XL.2018.11.02.39>.
- TOBIN, Y. (1991): Tense-aspect-Aktionsart: a question of lexicon as well as grammar. In: *Belgian Journal of Linguistics*, 6/1, s. 151–174. DOI: <https://doi.org/10.1075/bjl.6.09tob>.
- VESELÁ, D. (2011): Preklad francúzskych kognitívnych a modifikačných slovík odbornej lexiky do slovenčiny s ohľadom na ich činnostný alebo statický význam. In: V. Biloveský, L. Pliešovská (eds.): *Preklad a tlmočenie 9: kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 267–273.
- VET, C. (1980): *Temps, aspects et adverbess de temps en français contemporain*. Genève: Droz.
- WALKOVÁ, M. (2014): On the relation of prefixation, aspect and argument structure. In: *Jazykovedný časopis*, 65/2, s. 123–137.
- WEINRICH, H. (1964/1973): *Tempus*. Stuttgart: W. Kohlhammer/*Le temps*. Paris: Seuil.
- WILMET, M. (2010): *Grammaire critique du français*. Bruxelles: Duculot.

Summary

Translation of the temporal and aspectual nuances of the French perception verb *entendre* into Slovak language using prefixation

The study deals with the French verb of perception *entendre* (to hear) and its translation from the source language French into the target language Slovak. *L'emploi du temps* written by Michel Butor was used as research sample, since in this type of prose the incidence of lexemes of the verb *entendre* is quite frequent. We proceed by identifying verb forms in the source text, detecting their past forms and

searching for Slovak translation equivalents created by prefixation, since this is a frequent word-formation procedure when translating verbs from French into Slovak. The aim of the study is to find out how the well-known and experienced translator Michaela Jurovská dealt with this issue in the context of this difficult text. The Slovak translator has to tackle the grammatical-lexical category of verb aspect when translating the novel into Slovak. We found out that the most common translation solutions comprised the verbs *počuť* and *začuť*. The contrastive-linguistic issue is closely related to the grammatical category of tense in French and the opposition in its semantic shades that exists between the tenses *passé composé* and *imparfait*.

Štúdia je publikovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0748/01 Lexikogenetický potenciál mediálneho politického diskurzu o kríze.